

Asia: VN/24284/2023

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä koskien rajat ylittävää pääsyä sähköiseen todistusaineistoon (E-evidence-asetus ja -direktiivi)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Helsingin käräjäoikeuden lausunto työryhmämietinnöstä koskien rajat ylittävää pääsyä sähköiseen todistusaineistoon (E-evidence-asetus ja -direktiivi)

Oikeusministeriö asettama työryhmä on valmistellut ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) 2023/1543 eurooppalaisista esittämismääräyksistä ja eurooppalaisista säilyttämismääräyksistä sähköisten todisteiden hankkimiseksi rikosoikeudellisissa menettelyissä ja rikosoikeudellisten menettelyjen perusteella annettujen vapaudenmenetyksen käsittävien rangaistusten täytäntöönpanoa varten (jäljempänä e-evidence-asetus tai asetus) kansallisesta täydentävästä lainsäädännöstä ja direktiivin (EU) 2023/1544 nimettyjen toimipaikkojen nimeämisestä ja laillisten edustajien nimittämistä koskevista yhdenmukaisista säännöistä sähköisten todisteiden keräämiseksi rikosoikeudellisissa menettelyissä (jäljempänä e-evidence-direktiivi tai direktiivi) täytäntöönpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

Työryhmän ehdotuksena on, että e-evidence-asetuksen edellyttämästä täydentävästä kansallisesta lainsäädännöstä säädetään uudessa laissa eurooppalaisista esittämismääräyksistä ja eurooppalaisista säilyttämismääräyksistä sähköisten todisteiden hankkimiseksi rikosoikeudellisissa menettelyissä. Ehdotus pitää sisällään Helsingin käräjäoikeudelle asetettavia toimivaltaisen täytäntöönpanoviranomaisen tehtäviä, mihin ehdotukseen käräjäoikeus lausunnossaan pääasiallisesti keskittyy.

Esittämis- ja säilyttämismääräysten antaminen

Ehdotuksen mukaan Suomessa pääsääntöisenä määräyksen antajana toimisi esitutkintaviranomainen, mitä voidaan pitää kansallisen järjestelmämme kannalta perusteltuna ratkaisuna. Ehdotuksessa todetusti tuomioistuimen antamat määräykset todennäköisesti jäävät harvinaisiksi.

Määräyksen vahvistaminen syyttäjän toimesta tuomioistuimen asemesta asetuksen sen mahdollistaessa on myös perusteltu ratkaisu. Esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien jo olemassa oleva tiivis esitutkintayhteistyö mahdollistaa joustavan menettelyn ja käytännössä vastaava vahvistamismenettely on jo käytössä Eurooppalaisen tutkintamääräyksen osalta. Siltä osin kun määräys koskee liikenne- tai sisältötietoja mahdollistaa asetus ainoastaan tuomioistuimen vahvistajaksi.

Käräjäoikeuden vahvistettavaksi tulevien esittämismääräysten osalta osa edellyttäneen perusteeksi kansallista pakkokeinopäätöstä, eikä vahvistamismenettely näiden osalta merkittävästi tule lisäämään käräjäoikeuden työmäärää. Osa määräyksistä tulee kuitenkin olemaan sellaisia, joihin perustepäätöstä ei tarvita ja jotka siten uusina asioina lisäävät työmäärää. Työryhmän esityksessä on arvioitu, että tuomioistuimen vahvistettavaksi tulisi vuositasolla noin 100-200 esittämismääräystä. Koska kysymys on arviosta, ei todellista työmäärän lisäystä ja tätä kautta lisäresurssitarvetta voida tosiasiasa tietää. Selvää kuitenkin on, että kysymys on käräjäoikeudelle uudesta lisätehtävästä, joka edellyttää työpanoksen kohdentamista ja lisäresursointia.

Käyttäjälle ilmoittaminen ja siitä poikkeamisesta päättäminen

Asetus sisältää velvoitteen ilmoittaa tietojen pyytämisestä ilman aiheetonta viivytystä henkilölle, jonka tietoja on pyydetty, mitä velvollisuutta on pidettävä tärkeänä kohteen oikeusturvan kannalta. Ilmoittamatta jättäminen olisi kuitenkin mahdollista tietyin edellytyksin.

Ehdotuksessa menettelystä käyttäjälle ilmoittamatta jättämisestä säädettäisiin lain 6 §:ssä. Tämän mukaan asiasta päättää tuomioistuin. Pykälässä viitataan pakkokeinolain 3 lukuun ja vangitsemisasioiden käsittelyyn.

Pykälän 2 momentti on epäselvä. Ehdotuksessa on todettu, että momentti on otettu pykälään selvyiden vuoksi, mutta tätä tarkoitusta se ei toteuta. Momentti koskisi myös ilmoituksen tekemättä jättämistä, josta päättäisi siis tuomioistuin ja joka tapahtuisi 3 momentin mukaisesti kohdehenkilöä kuulematta. Mitä näissä tilanteissa on tarkoitettu asianmukaisten puolustautumismahdollisuuksien ja oikeudenkäynnissä tapahtuvien oikeuksien valvomisella? Puolustajan määrääminen viran puolesta ei liene myöskään mahdollista, kun tiedoista ei ole tarkoitus kohdehenkilölle ilmoittaa. Momentti kaipa selvennystä tai sen tarkoituksen selostamista.

Asetuksen 17 artikla uudelleentarkastelumenettelystä edellyttää ehdotuksen mukaisesti täydentävää kansallista lainsäädäntöä. Uudelleentarkastelu tulisi tapahtumaan artiklan mukaisissa tilanteissa viimekädessä valtion toimivaltaisen tuomioistuimen toimesta. Ehdotuksen 7 § on jossain määrin hankalasti avautuva toimivaltaisten tuomioistuinten osalta ja pykälän ymmärtäminen edellyttää ehdotuksen perustelutekstin lukemista. Pykälän kieliasun selventäminen olisi toivottavaa. Edelleen pykälää koskevissa perusteluissa tuodaan esille, että poliisi voisi saattaa asian tuomioistuimen tarkasteltavaksi, vaikka tosiasiallisesti kysymys ei liene tältä osin harkinnanvaraisesta asiasta.

Kysymys on uudelleentarkastelumenettelyn osalta kärjäoikeuksille uudentyyppisestä tehtävästä, joka tulee edellyttämään koulutusta sekä muita resursseja. Kärjäoikeus pitää myös ensiarvoisen tärkeänä, että syyttäjät osallistuu kärjäoikeudessa uudelleentarkastelumenettelyyn tarjoten oikeudellista näkemystään asian harkintaan.

Tunnustaminen ja täytäntöönpano

Ehdotuksessa esitetään, että asetuksen artiklojen 8, 10 ja 12 tarkoitettu täytäntöönpanoviranomainen olisi Helsingin kärjäoikeus. Täytäntöönpanoviranomaiseksi on siten mahdollisista vaihtoehtoista valittu kärjäoikeus, minkä lisäksi asiat esitetään myös keskitettäväksi yhteen kärjäoikeuteen.

Helsingin kärjäoikeudella ei sinänsä ole syytä vastustaa ehdotusta ja sitä voidaan pitää myös oikeudellisesti perusteltuna. Sinänsä mahdollisina vaihtoehtoina voitaisiin pitää myös muita esityksessä esiin nostettuja. Käytännön näkökulmasta toimivin vaihtoehto täytäntöönpanoviranomaiseksi saattaisi olla poliisi. Kärjäoikeus on kuitenkin ehdotuksessa esiin tuodusti samaa mieltä siitä, että 8 artiklan mukaisiin esittämismääräyksiin liittyvä arviointi täytäntöönpanovaltiossa on syytä tapahtua oikeusviranomaisen toimesta eikä täytäntöönpanoviranomainen ainakaan tältä osin voisi olla poliisi. Perustellumpi ratkaisu on, että täytäntöönpanoviranomaisena toimii joko tuomioistuin tai syyttäjät.

Kärjäoikeus pitää mahdollisena, että täytäntöönpanoviranomaiseksi tuomioistuimen asemesta säädettäisiin syyttäjät. Syyttäjät osallistuvat jo tällä hetkellä esitutkintayhteistyöhön ja heillä on vahva osaaminen kansainvälisestä rikosoikeusyhteistyöstä. Lisäksi syyttäjien mahdollisuudet asetuksen edellyttämään joustavaan ja nopeaan toimintaan ovat eittämättä tuomioistuinta paremmat. Toisaalta on totta, että hieman erikoisena voitaisiin pitää syntyvää tilannetta, ettei syyttäjällä kuitenkaan olisi kansallisissa tilanteissa toimivaltaa eikä oikeutta vahvistaa liikenne- ja sisältötietoja koskevia esittämismääräyksiä.

Mikäli käräjäoikeudelle säädetään asetuksen mukainen täytäntöönpanoviranomaisrooli, joka varmasti on oikeudellisesta näkökulmasta ainakin tietyiltä osin perusteltu, pitää Helsingin käräjäoikeus kannatettavana esitystä siitä, että täytäntöönpanoviranomaisroolia jaetaan asetuksen sen mahdollistaessa useammalle viranomaiselle. Tarkoituksenmukaista ei ole, että käräjäoikeus toimisi täytäntöönpanoviranomaisena siltä osin, kun esityksessä esiin tuodusti perustellummin poliisi. Käräjäoikeuden täytäntöönpanorooli on tarkoituksenmukaista keskittää erityistä oikeudellista harkintaa edellyttäviin tilanteisiin.

Mikäli täytäntöönpanoviranomaisen tehtävät edellä mainitusti osoitetaan käräjäoikeudelle, on asioiden keskittäminen yhteen käräjäoikeuteen järkevää. Kysymys on käräjäoikeuksille täysin uuden tyyppisestä asiaryhmästä, joka tulee edellyttämään koulutusta ja erityistä perehtymistä. Asiaryhmä edellyttää selkeää erityisosaamista, minkä vuoksi asioiden hajaantuminen laajalle ja tällöin tapahtuva käsittelijäkohtaisen asiamäärän vähentyminen, ei ole tarkoituksenmukaista eikä palvele osaamisen kehittymistä. Keskittämällä voidaan taata laadukas ja viivytyksetön käsittely. Edelleen Helsingin käräjäoikeus toimii nyt jo useissa muissakin kansainväliseen rikosoikeusyhteistyöhön kuuluvissa asiaryhmissä kansallisesti ainoan toimivallan omaavana käräjäoikeutena ja näin ollen sillä on valmiudet organisoida myös tämän asiaryhmän käsittely, mikäli siihen osoitetaan riittävät resurssit.

Ehdotuksessa tuodaan esille, että asioiden vuosittaista lukumäärää ei ole mahdollista tarkasti laskea, mutta sen arvioidaan olevan noin 50-150 kappaletta. Tältä osin asia on siten täysin auki eikä tosiasiallista lisäresurssitarvetta voida täsmällisesti arvioida. Työmäärän lisäykseen vaikuttaa luonnollisesti myös tulevien asioiden laatu. Joka tapauksessa on selvää, että Helsingin käräjäoikeus tulee tarvitsemaan lisäresursseja asioiden käsittelyyn.

Tietojärjestelmät ja koulutus

Helsingin käräjäoikeus pitää ensiarvoisen tärkeänä, että tietojenvaihtoon käytettävät tietojärjestelmät ovat asetuksen ja lain voimaantulohetkellä kansallisesti käytettävissä täydessä laajuudessa. Kansallisten järjestelmien toimivuus (mm. AIPA) tulee varmistaa ja kaikkea mahdollista manuaalista kirjaamistyötä tulee välttää, sillä tämä lisää resurssitarvetta entisestään. palveluntarjoajien portaalien on oltava valmiina asetuksen voimaantullessa. Tuomioistuimille on tullut ja varmuudella tulee myös jatkossakin uusia lisätehtäviä. Näiden tehtävien hoitaminen edellyttää toimivia tietoteknisiä järjestelmiä, joihin on kansallisesti panostettava. Työmäärän lisäys ja sitä kautta lisäresurssitarve on moninkertainen, mikäli käytössä ei ole toimivia järjestelmiä. Tällaisessa tilanteessa tuomioistuimen mahdollisuudet selviytyä uusien asioiden hoitamisesta viivytyksettä vaikeutuvat ja mahdolliset muut kiireettömämmät tehtävät siirtyvät.

Nyt tuomioistuimille ehdotetut asetukseen liittyvät uudet tehtävät tulevat vaatimaan henkilökunnan kouluttamista. Kysymys on haastavasta asiakokonaisuudesta ja tuomioistuimelle uudeltaisesta

tehtävästä. Tähän on käräjäoikeudessa välttämätöntä ohjata resursseja, jotka ovat pois muusta lainkäytöstä. On lisäksi selvää, että myös itse asioiden hoitaminen tulee vaatimaan lisäresursseja, joiden määrän arvioiminen on tässä vaiheessa kuitenkin lähes mahdotonta edellä esiin tuodusti.

Lisäksi Helsingin käräjäoikeus haluaa nostaa esiin tarpeen tuomareiden kielikoulutukselle. Kielitaitoa vaativat tehtävät lisääntyvät käräjäoikeudessa jatkuvasti eikä kattava kielitaito ole perinteisesti edellytyksenä tuomarin tehtävien hoitamisessa. Valitettavasti suomen kielen konekieliset käännökset eivät pääsääntöisesti ole laadukkaita ja käännöksetkin edellyttävät tarkastamista ja korjaamista. Edelleen suora yhteydenpito puhelimitse tai sähköpostilla on lisääntymässä ja se tapahtuu pääsääntöisesti englanniksi. Näin ollen tietäntasoinen kielitaito on välttämätön näiden asioiden hoitamisessa ja se edellyttää koulutusta.

Lopuksi

Helsingin käräjäoikeus toteaa vielä lopuksi, että esitetylle sääntelylle on eittämättä tarve. Jatkossa on kuitenkin tarkoituksenmukaista miettiä tarkemmin sääntelyn suhdetta ja rajapintoja kansalliseen sääntelyyn ja muodostaa näistä tarkoituksenmukainen ja hallittavissa oleva kokonaisuus. Tätä tarkastelua olisi mahdollista tehdä esimerkiksi käynnissä olevan pakkokeinolain uudistustyön yhteydessä.

Pakkala Sirpa
Helsingin käräjäoikeus

Jokela Henna
Helsingin käräjäoikeus - Lasunnon valmistellut käräjätuomari Essi Konttinen-
Di Nardo ja käräjätuomari Tatu Koistinen